

OP DE VALREEP

(monologue intérieur)

www.yoga-intervision.com

Arnhem

Oktober 1984

0.

Het begon met kortademigheid, vaak was ik duizelig, sneller moe dan voorheen ... geboren begin 1910 te Amsterdam, na mijn kostschooltijd banketbakker geworden, als zodanig werkzaam geweest bij mijn oudste broer C., daarna bij mijn vader in de zaak, zonder succes, althans dat vonden zij, je bakt er niks van dromer, hoe vaak heb ik dat niet moeten horen, logisch want viool en piano trokken mij meer, maar daar viel geen droog brood mee te verdienen, aldus mijn vader, hij ontnam mij die kans, achter mijn rug om schudde hij nee tegen de directeur van het Utrechts conservatorium waar ik, zeventien was ik toen, na lang zeuren eindelijk op auditie mocht, Beethovens menuet in G. toverde ik, zonder partituur, vlekkeloos uit mijn viool, ik zat goed, zou worden toegelaten, met piano als tweede instrument, uit mijn ooghoeken zag ik het, mijn vaders neegeschud, zijn afwijzend handgebaar richting directeur, hij had me bedrogen, het tweede grote bedrog waar ik de dupe van werd, over het eerste vertel ik nog ...

1.

Mijn ademhaling onrustiger, trappenlopen moeizamer ... sinds november 1937 gesjeesd Franciscaner broeder, me bij de Franciscanen in Bleijerheide voegen daar had mijn vader geen bezwaar tegen, fervent lid van de Franciscaanse lekenorde, als hij was, tertiaris noemde hij zich, een harig wollen hemdje op zijn blote borst, maar dat mocht niemand weten, trouw kerkbezoeker, vaak ook door de week, gewaardeerd koorzanger, begiftigd met een diepe bas, zo kwam er toch nog wat van mij terecht, banketbakker was geen beroep voor mij, dat zag hij intussen ook wel in, voor een normaal maatschappelijk leven achtte hij mij niet geschikt, waar hij naar mij later bleek gelijk in had, misschien kon ik er wel orgel leren spelen, net zoals ik, toen ik er op internaat zat, viool leerde spelen, en zoals ik had gehoopt zo ging het ook, mijn vader wist het donders goed, het was de muziek en niet Franciscus die mij, drieëntwintig was ik, die stap in gaf, al zag het er eerst anders uit, want de broeders zetten me aan het werk in de boekbinderij ...

2.

Dacht dat het door het ouder worden kwam, tot ik pijn kreeg, midden op mijn borst ... al eerder wilde ik weg van huis, weg uit het verstikkende milieu dat vaders tweede vrouw veroorzaakte, lang zag ik haar voor mijn eigen moeder aan, maar daarover later, altijd achterdochtig of zij door hem en de kinderen wel voldoende werd gewaardeerd, altijd vittend en commanderend, eerst de zaak, dan de kinderen, dan pas ik, als sloofje, hield zij hem dan voor, alles moest gaan, én stáán, in huis en winkel, zoals zij wenste, ze leed aan netheidsfobie, zo heet dat zoals ik onlangs las, en wij aan haar, vader had haar nadat mijn moeder in het kraambed van L. overleden was, nog geen paar weken daarna in huis gehaald, opgediept uit de tijd dat hij als kleermakersknecht zijn vader hielp in het naaiatelier waar de hardwerkende man aan het eind van zijn leven werkzaam was geweest, daar liep ook K. rond, zonder man, werd directrice van een naaiatelier, daar leerde zij jonge meisjes het vak, dus commanderen zat in haar bloed ...

3.

Pijn die naar mijn armen uitstraalt, soms hevig, dan weer een tijdje weg ... de pastoor, uit de parochie waar wij toen woonden, plaatste vader voor een ultimatum, het gaf geen pas, een weduwnaar samen met een huwbare vrouw onder hetzelfde dak, er was toch wel een andere oplossing voor de zorg voor de baby en de twee jonge kinderen denkbaar geweest, de oudste twee redden het zelf wel, had de pastoor gezegd, maar dat zou natuurlijk geld hebben gekost, en

dat was wat hij niet wilde, gebukt als vader was gegaan onder de armoede uit zijn jeugd, getraumatiseerd heet dat nu, of K. extern of huwen, dicteerde de pastoor, al waren er nauwelijks zeven maanden na het overlijden van zijn vrouw verstreken, vader koos voor het laatste, in stilte, ik begreep niet wat er gaande was, L. al helemaal niet, die was nog een baby, mijn broers des te beter, die verweten het hem, althans toen ze dat durfden, dat de naam van moeder in ons huis niet meer viel, tussen de foto's op het dressoir er geen stond van haar ...

4.

Is de pijn weer terug, breekt het zweet me uit, paniek overvalt me, het beangstigt me ... van ons duldde hij geen tegenspraak, tegen ma echter trad hij niet op, omwille van de lieve vrede zoals hij achter haar rug om zei, loyaal was hij dus niet naar haar, hoe kon hij dan van ons verwachten van wel, zijn tolerantie riep juist het tegendeel op, zette haar aan tot nog meer dwingelandij, tot mijn broers het niet langer pikten, tegen haar in opstand kwamen, alleen plukten wij jongeren er de vruchten niet van, spoedig daarna immers gingen zij het huis uit, mij en mijn zusjes L. en R. bij hen achterlatend, al bleven zij, mijn oudste broer C, elf jaar ouder dan ik, en G, een jaar onder hem, beiden ook banketbakker, nog lang van hem afhankelijk, ze werkten bij hem in de zaak, C. het langst, tot hij de zaak in 1924 van hem huurde, G. korter, die trouwde al gauw een slagersdochter, ging bij haar vader aan de slag, veel deed hij er niet, werkte ik eerst bij C. in de zaak, later werkte ook ik bij vader, in zijn zaak in Heemstede ...

vlr.: hoofdpersoon, vader, ma K., zus L, zus R., broer G., broer C.

5.

Misselijk ben ik dan, tot aan overgeven toe, zou er iets mis zijn met mijn hart? ... zo goed en zo kwaad als dat ging negeerde ik hen, zij het later C. minder, die had een piano in huis waar ik op spelen mocht, ik kom daar nog op terug, ma des te meer, net zoals zichzelf vader en ons negeerde, vooral wanneer iets haar niet zinde, net zoals later A., mijn vrouw, met mij zou doen als ik weer eens, onredelijk in haar ogen, tekeer was gegaan, leuk vond vader het niet, zelfs ma, nota bene zij die er zo'n ster in was, had last van mijn zwijgen, zo ontdekte ik ook zélf wat een macht je dan over anderen had, des te meer wanneer je dan opeens weer aardig tegen ze was, al had je er ook jezelf mee, met dat negeren, je kwam elkaar immers dagelijks tegen, dus het vergde wilskracht, energie die je liever aan iets zinnigs besteedde, wat je boosheid alleen maar voedde, boosheid nodig om het vol te houden, wat je wist dat je toch niet kon, al zou ik het ooit heel lang volhouden, twee maal twee jaar zweeg ik T. dood, hij had het er naar gemaakt, de eerste keer vooral ...

6.

Of zou het de gedachte zelf zijn, angst voor de angst, die mijn hart versnelt? ... wacht maar tot T. groot is, dan zal je eens wat zien, te vaak had ik het A., wanneer ze zich aan mij over de opvoeding van haar kinderen niet stoorde, toegeschreeuwd, gevolgd door dagen stilte van haar kant, dan overkwam negeren mij, maar goed, terug naar toen, de enige die mij begreep was mijn jongere zusje L., heimelijk steunde ze mij, heimelijk want ze was ma's lievelingetje, nu ze veertien was nog steeds, al wist ook zij dat ma haar eigen moeder niet was, ma had zich over haar als baby ontfermd, dus het kon niet stuk tussen die twee, uiteindelijk, ik was toen bijna achttien, beklaagde ik mij bij de pastoor, riskant was het wel, vader en hij waren twee handen op één buik, maar iemand anders had ik zo gauw niet voor handen, ik waagde het er op, hij wist, dacht ik, wel van de hoed en de rand bij ons thuis, het conservatorium-debácle was hem vast bekend, wat met mijn leventje aan te vangen vroeg ik hem, hij toonde begrip, misschien had vader hem ingelicht ...

7.

Sinds een paar jaar hebben we een nieuwe huisarts, een die de tijd voor je neemt ... wantrouwig vanwege de streek die vader mij in Utrecht had geleverd, mag ik met je meedenken, vroeg de pastoor, ik weet hoe je hart uitgaat naar muziek, naar je viool, ook naar piano al een tijd, wist je dat alle muziek van oorsprong religieus is, muziek en zang hun herkomst vinden in geloof en kerk, als redemptorist was hij er mee grootgebracht, zei hij, muziek en zang hadden hem naar hun klooster in Roermond gelokt, vandaar dat hij zo blij was met het prachtige koor in zijn kerk, met vaders inbreng daarin, zijn roeping was later gekomen, ze hadden er ook een broeder-juvenaat, al wist ik van het woord de betekenis niet, ik snapte dat je er broeder worden kon, veelbetekenend keek hij me aan, ik was blij dat ik mijn verhaal niet hoefde te vertellen, dat mijnheer pastoor mij zonder dat ook wel begreep, verrast ook door zijn wenk, dacht er over na, vroeg al spoedig weer belet, of hij een goed woordje wilde doen, bij zijn klooster in Roermond ...

8.

Aanhoorde mijn klachten, kon niks vinden, of mij soms iets dwars zat vroeg hij ... en bij vader, minderjarig als ik nog was, had ik zijn toestemming nodig, zijn financiële hulp vooral, de pastoor zou het doen, en met succes, vader gaf me beide maar al te graag, misschien uit schuldgevoel, eerder nog denk ik omdat hij dan van mij af was, al werd het daar niks en kwam ik al spoedig weer terug naar huis, nog steeds wist hij geen raad met me, en ma al helemaal niet, net zoals zij dat in mijn jongensjaren niet hadden geweten, lang was ik een huilkind, van het minste geringste overstuur, volgens vader en ma dan, vandaar dat ze mij uiteindelijk naar internaat stuurden, op het incident, ik bedoel het eerdere bedrog, dat waar ik nog over spreken zou, dat er de aanleiding voor was, kom ik nog terug, maar bij tante, bij wie ze mij menigmaal dropten, huilde ik nooit, had ik het naar mijn zin, ik was een gevoelige jongen, driftig van aard, klopt, maar dat zij het opriepen, versterkten, ik was te jong om die conclusie te trekken, nu weet ik beter ...

9.

Wilt u er over praten, kom dan weer eens langs ... dat eerdere bedrog zit mij hoger nog dan vaders nee schudden, liever vertel ik daarom meteen dat ze mij en mijn zusje L. jarenlang in de waan lieten dat ma onze moeder was, pas op mijn negende kwam ik er achter hoe het werkelijk zat, uit woede knipte ik mijn sokken, de drie paar die ik had, door midden, al die moeite die ik had gedaan om haar liefde te winnen, dat dat nergens toe had geleid, ik begreep nu waarom, stopte er mee, fantaseerde over mijn echte moeder, vertelde haar wat er was gebeurd, dat ik voor ma's verjaardag op de markt een boekje had gekocht, dat ma het op tafel smeet, een beduimd boekje wilde ze niet zei ze boos, huilend rende ik naar zolder, verborg me daar, tot G. me kwam troosten, althans dat wilde hij, trek het je niet aan, ma is je echte moeder niet, in een flits viel alles op zijn plek, een plek die ik tegelijk niet wilde, dat ze het niet eerder hadden verteld, mij al die jaren hadden laten tobben, hadden bedrogen, vader ook, het voelde als verraad ...

10.

Voor de zekerheid gaf hij pilletjes voor onder de tong ... een onmogelijke situatie werd het, boosheid overspoelde mijn verdriet, dat weet ik nu, had daar toen die woorden niet voor, met mijn emoties, ik kon er geen kant mee op, zei geen woord meer, tegen niemand, ook tegen L. niet, al kostte me dat nog de meeste moeite, helaas kon het niet anders, zij was immers, begrijpelijk, op ma's hand, nam daarmee ook zelf een aparte positie in huis in, laveerde tussen iedereen door, het duurde niet lang of ook vader kwam er door in problemen, G. vertelde het hem namelijk, leek hem het beste zei hij later tegen me, want wilde niet nog eens iets belangrijks verzwijgen, voor mij echter ging hij wéér in de fout, althans zo voelde het toen, hoe dan ook, het duurde niet lang of vader vertelde het aan ma, met Bleijerheide als gevolg, het Franciscaner internaat waar ik het al eerder over had, in Kerkrade, verder weg van Amsterdam konden ze me niet sturen, al had ik soms last van heimwee, behalve vanwege L. was ik er niet rouwig om ...

11.

Dat me iets dwars zat had hij goed gezien ... het is moeilijk om terug te vinden wat ik er toen van vond, ben geneigd het te verwarren met hoe ik het als volwassene ervaar, meer en meer ervaren ging, als een vernederend wegsturen, als afwijzing dus, terwijl het toen toch vooral een opluchting was, ik het interessant vond op internaat te gaan, sommige jongens in mijn klas waren zelfs jaloers, echte vrienden had ik er nog niet gemaakt, vanwege vaders regelmatige verkassen van zijn zaak was het al mijn derde lagere school, ze mochten nooit bij ons thuis spelen, dat zou maar rotzooi geven waar ma niet tegen kon, dus vroegen ze mij ook niet bij hun thuis, hadden ze me trouwens niet naar internaat gestuurd had ik de muziek niet ontdekt, mijn eerste liefde, de viool, niet ontmoet, muzikles hadden we er, ik kwam er aan in de vijfde klas, broeder viool noemden de jongens hem, hij kon geen orde houden, ze namen hem niet serieus, behalve als hij op zijn viool toonladders en zo demonstreerde, daarna al spoedig aan het spelen sloeg ...

12.

Schoorvoetend opende ik mijn hart, vertelde over mijn leven, mijn teleurstellingen vooral ... wie op les wilde was welkom, zei hij, rondkijkend naar wie het meest geraakt was door zijn spel, mooi vond ik het, hemels mooi, net als later T., nog geen zeven, door *mijn* spel werd geroerd, ik speelde A., zijn moeder, mijn vrouw, op haar verjaardag toe, mag ik ook op les vroeg T., vond hem te jong, te snel afgeleid, zei later misschien, heimelijk hoopte ik dat hij net zo muzikaal was als ik, niet dus naar mij later bleek, ik echter was niet te jong, was welkom bij broeder viool, veel leerlingen had hij niet, je werd er al gauw mee gepest, liefje viool heette je dan, al viel dat gepest wat mij betreft gelukkig mee, al gauw mocht ik solo spelen bij het Bleijerheide jongenskoor, de oudere jongens sprongen wel voor me in de bres als het moest, een enkele keer bracht ik het zelfs tot een solostukje bij de gezongen heilige mis, normaal het werk van broeder viool, ik had er mijn plek, al miste ik af en toe een warm thuis, ik werd gezien, bloeide op ...

13.

Dat ik, behalve een enkele keer met A., mijn vrouw, er nooit over sprak ... na de lagere school bood het internaat twee jaar vervolgonderwijs, daarna moest je er af, begon me tegen de tijd dat dat moment komen zou zorgen te maken over wat daarna, naar vader en ma wilde ik niet terug, niet bij hen in huis in Bloemendaal, sinds kort rentenierden ze daar, dan maar liever bij broer C. in de zaak, op de Jacob Marisstraat, adviseerde broer G., weer G., ergens was hij met mij begaan, een jongste bediende kan hij vast wel gebruiken, een kamertje heeft hij ook nog wel over, hij heeft een piano in huis, al trekt het vak je niet, die piano maakt een hoop goed, fout dus, had het niet moeten doen, het liep gewoon niet tussen C. en mij, laat ik er niet meer over zeggen, het kwam immers later weer goed tussen hem en mij, zoals het intussen tussen vader en mij ook wat beter ging, in plaats van bij C. kon ik ook wel bij hem in de zaak, in Heemstede was hij er toch weer een gestart, en bij hem in huis, ma zou zich kalm houden, daar zou hij voor zorgen zei hij ...

14.

Ook niet met T. als hij naar zijn grootouders vroeg, naar mijn jeugd en mijn jaren daarna ... verlies me te veel in details, kom zo aan Arnhem, huwelijk, gezin, oorlogsjaren, evacuatie, overlijden van M., geboorte T., overlijden van G. (*), mislukte samenwerking met A., idem met B., haar chef in de bakkerij, waarna half en half vertrek naar kamers in de Zyp, rond 1950 de Zyp verruild voor BP, zo noemden we de woning die ik op het Burgemeestersplein betrok, dagelijks heen en weer naar de Grote Oord, geen boter en geen vis was het, noch als man van A., in Arnhem bestond ik als zodanig niet, vanwege de zaak bleef A. mevrouw H., noch als vader van A's kinderen, intussen toch ook de mijne, veel invloed op hun opvoeding had ik niet, wat T. betreft gunde zij mij meer gezag, al liep hij bij hen, althans voor mij, verloren rond, er werden, ik spring in de tijd nu, kleinkinderen geboren, de onze, want van T., A. en ik woonden weer samen, helaas ging het contact met hen verloren, als jij het niet erg vindt, dan ook ik niet, zeiden we tegen elkaar ...

15.

Dat ik uit schaamte zweeg, trots weerhield mij dat te zeggen ... het is uit angst dat mij de tijd ervoor niet wordt gegund dat ik dit allemaal al vast in grove streken schets, schrijven waarover ik niet spreken wilde, mijn leven delen, al beweerde de huisarts van mogelijk wel, het helpt niet echt, het zit niet tussen mijn oren, daar ben ik nu zeker van, al zit daar menig ongerief, dat eindelijk toe te geven, ik geef het toe, lucht op, mijn voeten en enkels zwellen nu ook nog eens op, jicht, wat ik ooit had, is het niet, kortom ik vertrouw het niet, terug dus naar mijn relaas, al had ik op BP meer tijd voor mijzelf dan ooit, meer ruimte ook, veel meer dan mijn piepkleine kamertje op de Grote Oord bood, alle tijd voor piano, orgel, voor schilderen, later fotografie, het was van arren moede, geen eigen, vrije keus, als zo iets trouwens al bestaat, net zo onvrij haast als na mijn proefstrookje klooster kapellelaan, toen ik, ik had cent noch onderdak, geen andere mogelijkheid zag dan wéér bij vader in de zaak te werken en te wonen, beurtelings bij broer C. ...

16.

Schaamte, ook voor het leven dat ik leidde, dat mijn vrouw werkte en ik niet ... maar toen werkte ik tenminste, was ik nog een beetje nuttig binnen de samenleving, iets wat in de opbouwjaren van na de oorlog de norm was, werkte een man in de kracht van zijn leven niet, dan was die verdacht, liep je overdag in de stad, kon het zo maar zijn dat de politie je aanhield, je werk bepaalde wie je was, ontmoette je iemand dan vroeg je wat ie deed, ik niets dus, en mijn vrouw wél, wat het nog erger maakte, dus vermeed ik praatjescontacten, het duurde jaren voor ik daarvan, van die schaamte, al veranderde de tijd gelukkig ook, wat afkwam, overdag durfde te gaan zwemmen, geleidelijk dagelijks zelfs, een kano kocht, paard ging rijden, maar dat heimelijk, voor de banketbakkersman die ik altijd nog was te luxe, de klanten zouden er eens achter komen zei A., we deden er beter aan niet te etaleren hoe goed het ons ging, net overigens als vader ook altijd zei, vooral tegen broer C., die die norm naar vaders zin te zeer overtrad ...

17.

Dat ik ergens anders woonde dan zij, en T. bij haar en de kinderen H. ... vroeg rijden is oud lopen, was vaders gevleugelde spreuk, minachtend zei hij het tegen C. toen die zijn eerste auto kocht, bestellingen er mee wegbracht, in plaats van met de bakfiets van ooit, hoop dat mijn heen en weergespring in de tijd nog te volgen is, weer raakte ik, kwam ik niet uit de grip van thuis, tot er vanuit Bleijerheide een rouwbrief kwam, drieëntwintig was ik intussen, met een uitnodiging de begrafenis bij te wonen, op wens van de overledene er nog eens apart aan toegevoegd, broeder viool was 'naar zijn Heiland heengegaan' stond er, had veel aan hem te danken, ging er dus naar toe, de uitvaart was prachtig, de gezongen mis wonderlijk mooi, de herinnering aan de tijd van toen sloeg toe, de broeders zagen het, ze kenden me nog, ik zou er vast op mijn plek zijn zeiden ze, broeder organist was aan opvolging toe, al mocht ik daarop natuurlijk niet rekenen, broeders paktten op wat hen opgedragen werd, maar toch, ik begreep de wenk, hun pij werd mijn deel ...

18.

De rode draad van mijn leven bestond uit erkenning waar ik naar streefde maar niet kreeg ... vier jaar bleef ik er, de eerste twee jaar vlogen om, daarna werd de tijd stroperig, voor roeping durfde ik niet te bidden, stel dat mijn gebed zou worden verhoord, een leven lang celibatair, ik zag er steeds meer tegen op, merkte dat bij sommige anderen ook, er waren er die zich met elkaar, zelfs een enkeling met jongens, enfin, ik maak mijn zin maar niet af, ze hingen nog de vroomste uit ook, het onderling gekissebis om onnozele dingen, meer en meer begon het haaks te staan op wat van een klooster de bedoeling was, tot ik het er zo hypocriet vond dat ik vertrok, laf eigenlijk, want ook ik hield er mijn mond, schaamtevol was het als je afhaakte, dat ik broeder was geweest wilde ik, ook later niet, voor niemand weten, zelfs A. vertelde ik het niet meteen, pas na een paar jaar, mits ze het aan niemand zou doorvertellen, wat zij beloofde, ik had te vaak op het geloof geschamperd, zij vroeg waarom, ik hield toch zo van kerkmuziek, toen moest ik wel ...

19.

Lang wilde ik daar niet van weten, riep dan dat ik er boven stond, niemands waardering nodig had ... dat ik het opgaf ook vader betreurde het, het was een aanslag op zijn trots, vond ondanks dat in Heemstede even onderdak bij hem, spoedig daarna brak mijn eerste echte vrijheid aan, vond werk bij een banketbakker in Leeuwarden, daarna terug naar Amsterdam, waar ik, banketbakkersbaantjes te over, op kamers ging, achtentwintig was ik toen, tot ik in het vakblad een advertentie las, eerste bediende gevraagd, door een weduwe met kinderen en een eigen zaak, centrum land, een verkapte huwelijksadvertentie zei mijn baas, reageer er maar op, wat ik dus deed, dacht dat ik in het sollicitatiegesprek meteen met de weduwe te maken kreeg, kwam ik voor een broer en een zwager te staan, kennelijk had ik mijn woordje goed gedaan, waren de referenties in orde, ik had ze tevoren ingeseind, zo dus kwam ik, negentwintig was ik, in Arnhem aan, ging bij haar, A. dus, in haar banketbakkerij aan de slag, zij beviel me wel, zéér zelfs, en ik haar ...

20.

Mijn ideaal een goede vader te zijn voor A's kinderen en nadien voor T., strandde ... over het vervolg vertelde ik in grove streken al (**), dat het me na mijn vertrek uit zaak en woning niet meeviel mijn leven zin te geven, daar komen de jaren na 1950 op neer, mijn dagelijkse gang naar de Grote Oord bood houvast, de kunstacademie net zo, de directeur bleek een inspirerende figuur, later vervulde de Eusebiuskerk die rol, ik kwam er nooit, tot A's verdriet, maar het orgel bespelen onder de vlag van B., de dirigent-organist, wilde ik wel, even talentvoller als jaren jonger was hij, vergeleken met hem moest ik met orgel beginnen nog, in muziek en kunst valt verschil in leeftijd weg, troonde hem mee naar de Grote Oord, hij was nog vrijgezel, A. bekommerde zich om hem, T., net van kostschool af, even oud als ik toen mij dat overkwam, zou bij mij komen wonen, opeens kreeg ik het benauwd, stuurde hem terug naar de Grote Oord, mijn vrijheid stond op het spel, een kind kan het beste bij zijn moeder wonen, later begrijp je dat wel, zei ik hem ...

21.

T. hield ik kort, demonstreerde dat, niemand zou ooit kunnen zeggen dat ik mijn eigen kind voorgetrokken had ... verontschuldigde me daarvoor bij hem, zei dat hij ook dát ooit begrijpen zou, de pijn wordt erger nu, ook die, beter nu al aan het slot van mijn verhaal beginnen, slapen gaat moeizaam, in slaap vallen ook, duurt dat te lang sla ik mijn dichtbundel open, open op mijn meest geliefde plek, Nijhoff raakt mijn kern (***), zo ook vanavond, tot de pijn niet meer te harden was, A. was nog op, tree voor tree tastte ik de trap naar beneden af, wat was die stijl en hoog, schuifelend liep ik de kamer binnen, ik ga dood zei ik, zij zag het, schrok, sloeg haar hand voor de mond, hielp me in mijn stoel, ondraaglijk werd de pijn, laten we bidden riep zij uit, wees gegroet Maria, Onze Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest, ik kan niet huichelen, ik kan het niet, stamelde ik, luid begon zij aan het eerste, mij zo bekende gebed, als het dan toch moet, laat het dan nu maar gebeuren, was wat ik zei, ze belde de dokter, zij wist, ik wist, het was te laat ...

vervolg pseudo acrostichon

dat het angst voor kritiek was waardoor ik niet liet zien wie ik was, wat ik creëerde, mocht niemand weten ... vroeg T. hoe ik het maakte, wat mij bezig hield, wat ik vond, onmacht ontstak mijn drift ... een vader moet voor zijn zoon een mysterie blijven, riep ik hem toe ... vragen liet hij voortaan na ... dat het zo ging, zo moest gaan, deed mij pijn, meer nog dan hem ... anekdotes vermeed ik, mijn verleden al helemaal ... ze zouden de deur maar openen, openen voor een vloed die mij bedelven zou ... ik wilde er boven staan, niet dat er licht op scheen ... de prijs was hoog, die ik het meest beminde waren tegelijk ook bang voor mij ... wat ik van hen kreeg, aan afhankelijkheid en respect, ik zag het niet ... dankbaarheid daarvoor vervult mij nu, voor dat A. zich over mij ontfermde, mij troostte, mij haar liefde gaf ... schrijf over uw leven, zei de huisarts, misschien nemen uw klachten dan af ... al gebeurde dat niet, mijn leven delen bevrijdde mij ... het was op de valreep, maar toch ... T. begrijpt me wel ... zoals ik mijn vader, en zelfs ma ...

Maurik

(****) 2016

(*) voor hun overlijden zie pagina 50 t/m 53 uit
www.yoga-intervision.com/pdf/levensloop.pdf

(**) zie daarvoor paragraaf 14

(***) zie 'twee bijzondere gedichten' (hierna)

(****) jaar waarin T. dezelfde leeftijd bereikte als zijn vader

voor meer familiegeschiedenis zie deel 2 en 3 uit
www.yoga-intervision.com/pdf/familiegeschiedenis.pdf
met daarin op blz. 46 een familie-relatieschema

productie
www.yoga-intervision.com

ter nagedachtenis van
Athanasius Alphonsus Maria Draaisma
* 1 februari 1910 † 24 oktober 1984

echtgenoot van Alijda Maria Elberta Rutgers
(weduwe van Augustinus Henricus Marie Hagdorn)
* 28 april 1905 † 23 december 1998

twee bijzondere gedichten

anthony draaisma - februari 2010 - draaisma-gietema@zonnet.nl - www.yoga-intervision.com

Onlangs, 1 februari 2010, was het honderd jaar geleden dat vader Draaisma, intussen overgrootvader, werd geboren. Niet lang daarvoor, 24 oktober 2009, was het 25 jaar geleden dat hij overleed. Alle reden om hem te gedenken. Wij doen dat aan de hand van twee bijzondere gedichten. Gedichten waarop hijzelf ons gewezen had. Op een heel markant moment.

Bij vaders overlijden troffen wij op het tafeltje naast zijn bed, een dichtbundel aan: 'Dichters van dezen tijd' (P. N. van Kampen en Zoon, A'dam 1954), opengeslagen op pagina 108 en 109. Daarop twee gedichten van Martinus Nijhoff: 'het souper' resp. 'het kind en ik'. Deze gedichten moeten voor vader van grote betekenis zijn geweest. Hij moet ze de dagen voor zijn overlijden nog gelezen hebben.

het souper

't Werd stil aan tafel. 't Was of wijn en brood
Werd neergeslagen uit den greep der handen
De kaarsvlam hing lang-wapperend te branden
En 't raam sprong open door een donkren stoot.

Als water woelden in den nacht de landen
Onder het huis; wij voelden hoe een groot
Waaien ons aangreep, hoe de wieken van de
Vaart van den tijd ons droegen naar den dood.

Wij konden ons niet bij elkaar verschuilen:
Een mensch, eenzaam, ziet zijn zwarte eenzaamheid
Dieper weerkaatst in de oogen van een ander -

Maar als de winden langs de daken huilen,
Vergeet, vergeet waar ons zwak hart om schreit,
Lach en stoot glazen stuk tegen elkander.

thema's

Aanvankelijk meenden wij: het ging vader om 'het souper'. 'Het kind en ik' stond er slechts naast. 'Hij zal het vast wel gelezen hebben; het zal hem echter niet zo hebben geraakt als 'het souper', aldus onze overweging. Terugkijkend op zijn leven, geïnspireerd door kunst als dat was, rees al spoedig de gedachte dat ook 'het kind en ik' voor vader grote betekenis moet hebben gehad. Handelend immers over een dichter, een kunstenaar, op zoek naar de bron van zijn inspiratie.

Wat 'het souper' betreft, het waren de thema's ervan die ons tot de gedachte brachten dat het van de twee gedichten vooral dit gedicht was dat vader had aangesproken. Thema's, overduidelijk betrekking hebbend op dood en eenzaamheid. Het eerste thema, de dood, was in de aanloop naar zijn overlijden uiterst actueel geweest. Het andere, eenzaamheid, niet minder, maar dan zijn leven lang.

zwak hart

Vader had de laatste jaren een hartkwaal. Dat bleek pas vlak voor zijn dood. Zijn hartinsufficiëntie werd lange tijd door de huisarts genegeerd. Vader had hem in vertrouwen genomen, hem over zijn leven, zijn ups en downs, verteld. Te licht had bij de arts de mening post gevat dat vaders klachten hun herkomst vonden in 'waar ons zwak hart om schreit', zoals Nijhoff zo beeldend omschrijft.

Pas toen hij, enige weken voor zijn overlijden, beklemtoonde dat het toch echt zijn fysieke hart was waar hij zo veel pijn van ondervond, zette de huisarts een begin van behandeling in. Aldus moeder. Iets wat wij in vaders dagboekantekeningen nadien bevestigd zagen ... Kan het zijn dat vader ons door middel van de opengeslagen dichtbundel berichtte wat hem was overkomen? Zo het geen bewuste act van hem was, voor ons had de opengeslagen bundel dat effect.

eenzaamheid

Zoals gezegd, zijn pijn was niet alleen van fysieke aard. Vaders leven was niet gelopen zoals hij dat graag had gezien. Gevoelens van eenzaamheid, hun oorsprong vindend in zijn jeugd, speelden hem parten. 'Wij mensen kunnen elkaar niet begrijpen', kon hij dan zeggen. 'In andermans ogen zien wij onze eigen eenzaamheid weerkaats', vulde hij soms aan. Letterlijk ontleend aan Nijhoff. Al wisten wij dat toen niet.

Gelukkig kon vader ook vrolijk zijn, geestig, met een vleugje zelfspot ook. Soms sloeg hij daarin door. Kijkend naar de slotregel uit het laatste couplet vinden we daar wellicht iets van terug. Immers, toosten en daarna de glazen tegen elkaar stuk stoten, is wel wat al te uitbundig. Daarover, over deze slotregel, hierna meer. Laten wij met onze, uiteraard subjectieve, duiding van 'het souper' bij het begin beginnen. Bij titel en eerste couplet, bepalend als die zijn voor het geheel.

de dood

Op tafel brandt 'lang-wapperend' een kaars. De kaars is aan het uitgaan. De dichter zegt er mee dat sterven voor de 'ons' uit het gedicht, een proces van langdurige aard is. Dat proces begint met een plotselinge aankondiging ervan. Midden onder het souper, titel van het gedicht, treedt de dood binnen. Midden onder de maaltijd die het leven is. Dat hoeft niet feitelijk te zijn, het kan ook een gedachte zijn, een plotseling besef. Het besef dat het leven eindig is, mogelijk niet kan worden afgemaakt.

Daarbij staat 'tafel' voor 'van binnen'. 't Werd stil aan tafel' voor 'schrik'. Tegelijk staat 'tafel' voor 'gezin', voor 'relaties'. De dialoog met hen wordt onderbroken. 'Wijn en brood' verwijzen naar de essentialia van het leven, naar al wat de disgenoten met elkaar delen. 'Open springend raam' en 'donkren stoot' staan voor het zich plotseling opdringende besef van een naderende dood. 'Huis' staat voor de 'ons' uit het gedicht, de 'wij' uit het tweede en derde couplet. Voor de dichter, vader, de lezer.

feest

Biedt het laatste couplet een troostend perspectief? Moedigt het aan ons leed te verdringen? Beveelt het beide aan? Hoe vader het slotcouplet verstond, wij zullen het niet weten. Dat hij er troost in vond staat voor ons vast. De dichter begrijpt hem. Ook hij typeert eenzaamheid als menselijk tekort. Als 'condition humaine'. De dood slechts biedt uitkomst. In het licht van de eeuwigheid lost eenzaamheid zich op, vergeten wij 'waar ons zwak hart om schreit'. Aldus stelt hij ons in het vooruitzicht.

Zo verstaan kan de dood, denken aan de dood zelfs ook, bevrijding zijn. Een bevrijding die wij met elkaar delen. Een feest, dat je samen viert. Een feest waarop je met elkaar lacht, toost, glazen stuk slaat. Zoals bij bruiloften wel gewoonte is ... Het onheil, gesymboliseerd door brekend glas, heeft reeds plaats gevonden. Puur vreugde is wat volgt.

Of is het mogelijk die vreugde eerder te beleven? 'Het kind en ik', het gedicht op de rechterpagina van vaders opengeslagen dichtbundel, laat dat zien. Liet dat, menen wij, hem zien. Zoals hij nu aan ons.

het kind en ik

Ik zou een dag uit vissen,
ik voelde mij moedeloos
Ik maakte tussen de lissen
met de hand een wak in het kroos.

Er steeg licht op van beneden
uit de zwarte spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden
en een kind dat daar stond.

Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.

Het woord onder de griffel
herkende ik, was van mij.

Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik van mijn leven
nog ooit te schrijven droom.

En telkens als ik even
knikte dat ik het wist,
liet hij het water beven
en het werd uitgewist.

expressie

Aanvankelijk meenden wij dus dat het vooral 'het souper' was waardoor vader was geraakt. Meer en meer echter raakten wij ervan overtuigd dat ook 'het kind en ik' voor vader betekenisvol was geweest.. Temeer ook vanwege de onderlinge samenhang die wij tussen de gedichten meenden te herkennen.

Vader leidde een door kunst geïnspireerd leven. Schoonheid, het leven in expressie vangen, is wat hij beoogde. Vader schilderde, fotografeerde, speelde piano, orgel, viool. Ernaar hunkerend zich langs die weg mede te delen, ontbrak het hem aan publiek, ontbeerde hij waardering.

onbevangen kind

Zelden leidden zijn pogingen tot een eigen 'ja, dat is het'. Menigmaal voelde hij zich moedeloos. Als de dichter uit 'het kind en ik'. Gevolgd zelfs soms door smart. Zo handelt 'het kind en ik' over het zoeken naar de bron van waaruit de dichter, de kunstenaar, tot uitdrukking brengt wat hem bezielt. Die bron blijkt het kind in hem te zijn. Het staat in een onbetreden tuin, nog niet bevangen door het leven.

Verloren gewaand ontmoet hij dat kind in het diepst van zijn ziel. Wat het hem te zeggen heeft valt niet vast te houden: het wordt uitgewist. Wat staat voor woordloos begripen, voor opgaan in ervaring, voor ervaring die geen sporen achterlaat. Zoals het kind die, ongeweten, kent. Eenmaal dat kind weer tot leven gewekt verliest de drang tot expressie zijn dwingende kracht. Bewondering, verwondering, sec, herwinnen hun vroegere plaats. De cirkel is gerond, de eenzaamheid uit 'het souper' doorbroken.

Athanasius Alphonsus Maria Draaisma (Staas), geb. 1 februari 1910, op een na de jongste van vijf, groeide op in een Amsterdams banketbakkersgezin. Zijn ouders wisten met de dromer die hij bleek, niet goed raad. Zij stuurden hem naar een kostschool in Kerkrade, geleid door Broeders Franciscanen. Terug in Amsterdam (1924) werd hij banketbakker. Zijn hart echter lag bij de muziek. 'Daar kon je geen droog brood mee verdienen', vond zijn vader. Het Utrechts Conservatorium, waar hij was toegelaten, bleef voor hem gesloten. In 1933 keerde hij naar Kerkrade terug. De dromer had zich tot zoeker ontpopt: Staas werd Broeder Franciscaan. Muziekbroeder! Tot eind 1937 bleef hij dat.

Na zijn vertrek uit Kerkrade pakte Staas het banketbakkersvak weer op. Begin 1940 huwde hij met Alijda Rutgers, moeder van drie kinderen, weduwe van Augustinus Hagdorn, een bekend Arnhems banketbakker, wiens zaak zij voortzette. Ook Staas en zij kregen drie kinderen. Daarvan overleden er twee op jeugdige leeftijd. Staas had geen affiniteit met het zakenleven. In 1950 betrok hij een woning in de Burgemeesterswijk. Daar wijdde hij zich aan muziek, schilderkunst, fotografie. Het gezin bleef boven de zaak wonen. Begin jaren zestig namen kinderen Hagdorn de zaak over. Alijda en Staas hernamen hun gezamenlijke leven. Staas overleed op 24 oktober 1984, Alijda op 23 december 1998.

'twee bijzondere gedichten' is, voorzien van een specifieke inleiding, ook te vinden onder
www.yoga-intervision.com/pdf/twee_bijzondere_gedichten.pdf